KOTI UUDESSA KULTTUURISSA

Entisen Jugoslavian alueelta Suomeen muuttaneiden äitien näkemyksiä perhe-elämän muutoksista

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Kevät 2007
Hannele Valtanen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

VALTANEN, HANNELE: Koti uudessa kulttuurissa. Entisen Jugoslavian alueelta Suomeen muuttaneiden äitien näkemyksiä perhe-elämän muutoksista.

Sosionomi (AMK), Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön koulutusohjelma
Opinnäytetyö, 39 sivua, 1 liite

Kevät 2007

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön pyrkimyksenä on tarkastella maahanmuuttajaperheissä tapahtuvia muutoksia. Selvitän asiaa haastattelemalla neljää entisen Jugoslavian alueelta Suomeen muuttanutta perheenäitiä. Tutkimus lisää tietoutta maahanmuuttajanaisista, perheissä tapahtuvista muutoksesta maahanmuuton jälkeen ja entisen Jugoslavian alueen pakolaisista.

Tämä on laadullinen tutkimus. Olen kerännyt tutkimusaineiston puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Tutkimusaineisto pohjautuu äitien subjektiivisiin kokemuksiin perheissään tapahtuneista muutoksista. Olen analysoinut saamiani vastauksia teemoittelemisen avulla.

Suuri muutos perheiden elämään on tullut uuden kieliympäristön myötä. Vanhemmilla ja lapsilla on vaikeuksia ymmärtää toisiansa. Äidit kokivat, että suurin muutos on tapahtunut heissä itsessään. Enää heidän ei tarvitse pelätä, mikä näkyy perheen arjessa ja keskinäisissä suhteissa.

Avainsanat: Maahanmuuttajat, maahanmuuttajanaiset, kotiutuminen, perhe-elämä

Lahti University of applied sciences
Degree Programme in Social Services

VALTANEN, HANNELE: Home at new culture. Mothers' experiences of changes in family life after immigration from former Yogoslavia.

Bachelor's Thesis in Social pedagogy for work with children and young people, 39 pages, 1 appendix
Spring 2007

ABSTRACT

The main goal of this study is to examine the changes that accure in families after immigration. I approach the subject from mother's point of view. I have interviewed four mothers whose families have immigrated from former Yogoslavia to Finland. This study increases knowledge about immigrant women, family life and refugees.

This is a qualitive study. I have collected material for this study by making interviews with a half structured question battery. The analysis is based on the interviewees' subjective experiences. Then I have studied themes in the answers. I have tried to find out similarities and differences in the answers.

The new language environment has brought major changes to family life. Parents and children have difficulties to understand each other. Mothers recognized that the biggest alteration has happened in themselves. They don't live with fear anymore, which influences the daily life and relationships.

Keywords: Immigrants, immigrant women, acculturation, family.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1

2 KÄSITTEITÄ 2

2.1 Maahanmuuttaja, pakolainen vai siirtolainen? 2

2.2 Pakolaisuus 3

2.3 Pakolaiset Suomessa 3

3 ENTISEN JUGOSLAVIAN ALUEEN HISTORIALLINEN KOKONAISKUVA 3

3.1 Historiallinen tausta 3

3.2 Entisen Jugoslavian alueen kulttuuri 5

3.3 Pakolaisuus Suomeen 6

4 KASVAMINEN UUTEEN KULTTUURIIN JA KULTTUURILLINEN KASVATUS 7

5 SOPEUTUMINEN UUTEEN MAAHAN 7

5. 1 Kriisejä aiheuttavia asioita 9

5.2 Maastamuuton aiheuttamat vaikeudet perheessä 10

5.2.1 Maastamuuton aiheuttamat ongelmat vanhemmuudessa 11

5.2.2 Maahanmuuttajanaisten erityishaasteet 12

5.2.3 Lasten ja nuorten maahanmuuttoon liittyvät haasteet 13

5.3 Sopeutumista helpottavat tekijät 14

6 UUSI ELÄMÄ SUOMESSA 15

6.1 Kaksikulttuurisuus 15

6.2 Kieliongelmat 16

6.3 Yksilön kehitys 17

7 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMA 18

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS 19
8.1 Aineiston analysointi 21
8.2 Tutkimuksen luotettavuus 21

9 TUTKIMUSTULOKSET 22
9.1 Haastateltavien taustatiedot 23
9.2 Kielen merkitys perheessä 23
9.3 Lasten kasvattaminen 25
9.4 Arkiaskareet 26
9.5 Ruokailut 27
9.5 Vuorokausi- ja vuodenaikarytmit 27
9.6 Uskonnollisuus ja kulttuuri 28
9.7 Sosiaaliset verkostot 28
9.8 Perhe-elämän muutokset 29
9.9 Negatiiviset ja positiiviset muutokset 30

10 JOHTOPÄÄTÖKSET 31
10.1 Taustatiedot 31
10.2 Kielen merkitys perheessä 31
10. 3 Lasten kasvattaminen 33
10.4 Arki-elämä 33
10.5 Arvot 34
10.6 Sosiaaliset verkostot 35

11 POHDINTA 35

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Suomessa asuvien maahanmuuttajien määrä on kasvanut viime vuosina ja tulevaisuudessa lukumäärä jatkaa kasvuaan. Vuoden 2006 lopussa Suomessa asui 121 739 ulkomaalaista (Väestörekisterikeskus 2006). Kun maahanmuuttajien määrän lisääntyy, täytyy myös heille tarjottavien palvelujen tarjontaan panostaa aikaisempaa enemmän. Jotta maahanmuuttajia voidaan tukea yhteiskuntaan integroitumisessa, maahanmuuttajia ja heidän kokemuksiaan täytyy pystyä ymmärtämään.

Perhe on maahanmuuttajalle tärkeä tuki uuteen yhteiskuntaan sopeutumisessa (Salminen 1997, 62). Uusi ympäristö saattaa kuitenkin koko perheen keskelle suurta muutosta, etenkin jos lähtömaan arvot ovat kovin erilaisia kuin uuden kotimaan arvot. Muuttuva perhe on kiinnostava tutkimuskohde: millaisia muutoksia perhe käy läpi ja kuinka perhettä voidaan tukea? Opinnäytetyöni otsikolla koti uudessa kulttuurissa, haluan korostaa sitä, ettei maahanmuuttaja muuta vain uuteen maahan, vaan myös täysin uuteen kulttuuriympäristöön.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esille neljän entisen Jugoslavian alueelta muuttaneen naisen kokemuksia perheissään tapahtuneista muutoksista Suomeen tulon jälkeen. Tutkimusote on laadullinen ja se on toteutettu teemahaastattelujen avulla. Tutkimus lisää tietoutta maahanmuuttajanaisista, perheissä tapahtuvista muutoksesta ja entisen Jugoslavian alueen pakolaisista. Maahanmuuttajaperheistä ja -naisista on toistaiseksi vähän tietoa suomeksi.

Entisen Jugoslavian alueelta saapuvia pakolaisia on Suomessa paljon, mutta silti tietoa heistä on vähän. Eurooppalaisuus luo yhteistä viitekehystä, mutta eroja on silti olemassa. Naisiin kohdistuva tutkimus on tärkeää, koska monet maahanmuuttajanaiset jäävät yhteiskunnan ulkopuolelle sosiaalisen verkoston, työn ja kielitaidon puuttuessa.

2 KÄSITTEITÄ

2.1 Maahanmuuttaja, pakolainen vai siirtolainen?

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan henkilöä, joka on muuttanut pysyvästi maahan. Maahanmuuton syyt voivat vaihdella paljon. Osa maahanmuuttajista on lähtenyt vapaaehtoisesti työn, rakkauden tai perheen vuoksi. Osa taas on joutunut lähtemään kotimaan poliittisen tilanteen tai sodan vuoksi. Suomessa pysyvästi asuvat maahanmuuttajat voidaan jakaa pakolaisiin, siirtolaisiin ja paluumuuttajiin. (Kanervo & Saarinen 2006, 19.)

Siirtolainen on henkilö, joka muuttaa toiseen maahan pysyvästi hankkiakseen siellä elantonsa. **Paluumuuttaja** on ulkosuomalainen, joka on asunut Suomen rajojen ulkopuolella ja palaa takaisin Suomeen. Paluumuuttaja voi myös olla henkilö, jonka jompikumpi vanhemmista on ollut Suomen kansalainen. (Kanervo & Saarinen 2006, 19.)

YK:n vuonna 1951 allekirjoitetussa pakolaissopimuksessa määritellään **pakolainen** henkilöksi, joka "oleskelee kansalaisuusvaltionsa tai pysyvän oleskeluvaltionsa ulkopuolella sen johdosta, että hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa siellä vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tietyn yhteiskunnallisen ryhmän jäsenyyden tai poliittisen mielipiteen johdosta ja jos hän pelkonsa vuoksi on haluton turvautumaan sanotun valtion suojeluun". (Murto 2006)

Kiintiöpakolaisille myönnetään Suomessa maahantulolupia vuosittaisen pakolaiskiintiön mukaan. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilö saa pakolaisen statuksen jo ennen Suomeen saapumistaan. Suomen virallinen valtuuskunta valitsee Suomeen tulevat kiintiöpakolaiset esimerkiksi pakolaisleireillä. **Turvapaikanhakija** on henkilö, joka muuttaa Suomeen ja anoo suojaa ja oleskeluoikeutta maasta. Tilapäinen tai pysyvä oleskelulupa voidaan myöntää turvapaikkahakemuksen avulla. Jos hakemus todetaan perusteettomaksi, hakija voidaan käännyttää maasta. (Kanervo & Saarinen 2006, 19.)

2.2 Pakolaisuus

Pakolainen on joutunut jättämään taakseen oman kotimaansa häneen kohdistuvan vainon takia. Lähtöpäätöksen voivat vaikuttaa useat vaikeat kokemukset, kuten vaino, kidutus tai esimerkiksi välitön hengenvaara. Nämä asiat vaikeuttavat kriisiä, jonka jokainen oman kotimaansa jättänyt kokee. (Alitolppa-Niitamo 1993, 15.) Kriisiä vaikeuttavat myös perheenjäsenten menettäminen sekä kulttuurin ja perhesuhteiden muutokset (Kanervo & Saarinen 2006, 20).

2.3 Pakolaiset Suomessa

Suomen suurimmat maahanmuuttajaryhmät ovat tulleet muista Euroopan maista. Eniten Suomeen muuttaa venäläisiä, virolaisia, ruotsalaisia ja entisen Jugoslavian alueelta tulevia pakolaisia. Yhtenäistä Euroopan valtioille on arvomaailmojen samankaltaisuus ja pitkä yhteinen historia. Jokaisella maalla on kuitenkin oma tapakulttuurinsa ja perinteensä. (Kanervo & Saarinen 2006, 26.) Vuoden 1973 jälkeen Suomi on ottanut vastaan yli 23 000 pakolaista. Eniten heitä on saapunut Somaliasta, entisen Jugoslavian alueelta, Iranista ja Irakista. (Suomen pakolaisapu ry.)

3 ENTISEN JUGOSLAVIAN ALUEEN HISTORIALLINEN KOKONAISKUVA

3.1 Historiallinen tausta

Entisen Jugoslavian alue (LIITE 1) on historian saatossa ollut kulttuurien, kansojen ja uskontojen kohtaamispaikka. Alue on ollut jakautuneena kahteen erilaiseen, itäiseen ja läntiseen, kulttuurialueeseen. Läntisen alueen, joka käsittää Slovenian ja Kroatian, kulttuuriin on pitkälti vaikuttanut katolinen kirkko ja feodalismi. Turkin vallan alla olleet itäiset ja eteläiset alueet Serbia, Montenegro, Makedonia ja osa Bosniaa ovat

olleet itsenäisempiä. Ne ovat saaneet itse määritellä lakinsa, tapansa ja instituutionsa. Itäinen alue on ollut suurimmaksi osaksi islamilaista maaperää, vaikka monet eri uskonnot ovat vaikuttaneet alueella. Ihmisiä ei ole ryhmitelty niinkään kansallisuuden mukaan serbeiksi, kroaateiksi tai kreikkalaisiksi, vaan tärkeämpi määrite yhteisön identiteetille on ollut uskonto. Alueella ovat eläneet sovussa muslimit, kristityt ja juutalaiset. (Salminen 1997, 2.)

Jugoslavian alue on ollut eri hallitsijakansojen, kuten turkkilaisten, hunnien, illyrialaisten, roomalaisten, ottomaanien ja slaavilaisten, alaisuudessa. Vuonna 1918 muodostettiin Serbian, Kroatian ja Slovenian yhteinen kuningaskunta, jonka nimi muuttui vuonna 1929 Jugoslaviaksi. Toisen maailmansodan aikana Saksa miehitti alueen. Se kuitenkin vapautui Saksan hallinnasta vuonna 1944 Josip Broz Titon johtamien joukkojen avulla. Hajanaisesta Jugoslaviasta luotiin yhtenäinen valtio Titon johtamana, jonka seurauksena maan talous lähti voimakkaaseen kasvuun. Tito onnistui tasapainottelemaan eri kansaryhmien ja alueiden ristiriitojen välillä. (Kanervo & Saarinen 2006, 32.)

Titon kuoleman jälkeen 1980 Jugoslavian ristiriidat alkoivat kärjistyä. Maata painoi työttömyys, inflaatio ja kauppataseen vajaus, jotka johtivat yleiseen levottomuuteen. Sota alkoi 1991 Jugoslavian liittovaltion hyökätessä itsenäiseksi julistautuneisiin Sloveniaan ja Kroatiaan. Uusia kriisitilanteita syntyi Bosnia-Hertsegovinan itsenäistymisestä sekä Serbian ja Montenegron julistautumisesta Jugoslavian liittotasavallaksi. Lähes neljä vuotta kestäneiden sotien aikana kuoli noin 200 000 ihmistä ja kaksi miljoonaa jäi kodittomiksi. (Kanervo & Saarinen 2006, 32.)

Nykyään entisen Jugoslavian alueella on viisi itsenäistä valtiota: Slovenia, Kroatia, Bosnia ja Hertsegovina, Makedonia sekä Serbia-Montenegro. Serbiaan kuuluu Kosovon autonominen maakunta. (Kanervo & Saarinen 2006, 33.)

3.2 Entisen Jugoslavian alueen kulttuuri

Jugoslavia on muodostunut monien kulttuurien, kansojen, uskontojen ja kielien yhdistelmästä. Tämän vuoksi Jugoslavian alue ei ole ollut kovin yhtenäinen kulttuurialue, mutta joitakin yhtenäisiä kulttuurisia piirteitä on olemassa nähtävissä. Jugoslavialaiseen elämäntapaan vaikuttaa merkittävästi se, asuuko maalla vai kaupungissa. Kaupungeissa vietetään suhteellisen eurooppalaista elämäntapaa, kun taas maaseudulla kunnioitetaan enemmän perinteitä ja noudatetaan uskonnollisempaa elämäntapaa. (Kanervo & Saarinen 2006, 34.)

Entisen Jugoslavian alue on itä- ja länsieurooppalaisen kulttuurivaikutteiden kohtauspaikka kuten myös Suomi (Ks. Pentikäinen 1997, 11). Jugoslavialainen elämäntapa on perinteinen verrattuna suomalaiseen. Perhe on elämän keskipiste entisen Jugoslavian alueella. Perheissä on keskimäärin kaksi lasta, maaseudulla lasten lukumäärä on yleensä hieman suurempi. Kosovon alueella perheiden koot ovat isompia ja perhesuhteet kiinteämpiä. Maaseudulla isovanhemmat ovat osa perhettä ja asuvatkin samassa taloudessa. Myös kaupungeissa isovanhemmat auttavat lasten kasvattamisessa. Lasten tehtävänä on huolehtia vanhenevista vanhemmistaan. Entisessä Jugoslavian alueella vanhainkodit ovat olleet hyvin harvinaisia. Perheen arkea rytmittivät yhteiset ruokailut, jotka ovat hyvin tärkeitä. (Stefanovic & Summa 1995, 60.)

Ystävyys ja ystävällisyys ovat tärkeitä entisen Jugoslavian alueen asukkaille. Ihmiset arvostavat ystäviään ja pyrkivät huolehtimaan heistä. Ystävällisyyttä osoitetaan muun muassa tervehtimällä tuntemattomiakin. Sosiaalinen kanssakäyminen myös sisältää enemmän koskettamista. Ihmiset ovat lämpimiä, sydämellisiä ja iloisia, mutta heidät saatetaan suomalaisittain nähdä jopa äänekkäinä ja temperamenttisina. He ovat kuitenkin kohteliaita, eivätkä halua häiritä toisia. (Stefanovic & Summa 1995, 61.)

Naisten ja miesten väliset suhteet ovat pitkälti samankaltaisia kuin muuallakin Euroopassa. Suurin osa musliminaisista käy ansiotyössä ja osallistuu aktiivisesti yhteiskunnalliseen toimintaan. Miehet taas osallistuvat kodinhoitoon ja lasten kasvatuk-

seen. Entisen Jugoslavian perustuslain mukaan naiset ja lapset olivat valtion erityisessä suojeluksessa. (Stefanovic & Summa 1995, 62.)

3.3 Pakolaisuus Suomeen

Entisen Jugoslavian alueen kriisin ja sisällissodan vuoksi miljoonia ihmisiä on joutunut pakenemaan synnyinseuduiltaan ja kotimaastaan. Suomeen on saapunut ihmisiä Jugoslavian alueelta yhteensä yli 7 000 henkilöä. Tällä hetkellä he muodostavat Suomen toiseksi suurimman pakolaisryhmän. Jugoslavian alueelta tulleet maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, jossa on useita kansallisuuksia, etnisiä ryhmiä ja eri kieliä puhuvia ihmisiä. Eniten Suomeen on kuitenkin tullut Kosovon albaaneja ja bosniakkeja. Myös syyt maasta pakenemiseen ja maahantulotavat ovat erilaisia. (Salminen 1997, 1, 84; Kanervo & Saarinen 2006, 3.)

Entisen Jugoslavian alueen pakolaiset ovat suurimmaksi osaksi nuoria. Kaksi viidesosaa heistä on alle 18-vuotiaita ja yli 45-vuotiaita on vain vähän. Pakolaisista hieman yli puolet on miehiä. Yli puolet työikäisistä pakolaisista on ammattitaitoisia työläisiä tai toimihenkilöitä. Kolmannes heistä on ammattitaidottomia. Ammattitaidottomiksi lasketaan myös opiskelijat ja kotiäidit. Pakolaisten työllistyminen Suomessa on ammattitaitoisten määrään nähden ollut heikkoa. (Salminen 1997, 44, 46.)

Suomalainen kulttuuri edustaa länsimaista yksilökeskeistä kulttuuria, jossa arvostetaan taloudellista itsenäisyyttä, itsekuria ja hillittyä käyttäytymistä. Tämän vuoksi suomalaisia saatetaan pitää yksinäisinä ja onnettomina. Suku kokoontuu harvoin ja sosiaalinen kanssakäyminen on muutenkin vähäistä. Suomi on haasteellinen maa maahanmuuttajalle, koska kieltä voidaan pitää vaikeana, ilmastoa ankarana ja ihmisiä epäystävällisinä eleettömyytensä ja hiljaisuutensa takia. (Puusaari 1997, 23.)

4 KASVAMINEN UUTEEN KULTTUURIIN JA KULTTUURILLINEN KASVATUS

Kulttuurin käsite voidaan ymmärtää monin tavoin. Yksi näkökulma kulttuurin käsitteeseen on ymmärtää se tapana ajatella, tuntea ja reagoida asioihin. Se voidaan nähdä myös tiettyyn yhteiskuntaan kuuluvien ihmisten elämäntapana. Kulttuuri ilmenee tästä näkökulmasta katsottuna kokonaisuutena, joka muodostuu tiedoista, uskomuksista, moraalikäsityksistä, laeista, tavoista ja tottumuksista. Kaikki ihmiset ovat täten jonkin kulttuurisen ympäristön muovaamia. (Wikipedia 2007b.)

Perinteisesti vanhempien tehtävänä on oman mallikäyttäytymisen avulla kasvattaa ja opettaa lapsilleen yhteisönsä säännöt ja normit. Lapsen kasvaessa koulu toimii osaltaan yhteiskunnassa tarvittavien taitojen ja tietojen opettajana. Kulttuurin välittyminen alkaa siis jo perhepiiristä. Maahanmuuttajavanhempien voi olla vaikeaa omaksua uudessa yhteiskunnassa vallitsevia normeja ja arvoja, jotka voivat erota suuresti kulttuurista, jossa he itse ovat kasvaneet. Uuden kotimaan kulttuuriin syntyneet tai sen vaikutuspiiriin nuorempana joutuneet lapset sopeutuvat helpommin. He sisäistävät uuden kotimaan arvot esimerkiksi seuraamalla valtaväestön käyttäytymistä koulussa tai ottamalla mallia televisiota. Eikä lapsilla ja nuorilla välttämättä ole yhtä vahvaa kulttuurillista identiteettiä entisestä kotimaasta kuin heidän vanhemmillaan. Tämä eroa sukupolvien välillä voi aiheuttaa sukupolvien välille kulttuurillisen kuilun, jonka yli voi olla vaikea luoda yhteistä käyttäytymis-, arvo- ja normipohjaa perheelle. (Alitolppa-Niitamo 1993, 22.)

5 SOPEUTUMINEN UUTEEN MAAHAN

Kotimaan vaihdos on maahanmuuttajalle suuri muutos. Ihminen joutuu opettelemaan uudelleen sosiaalisen käyttäytymisen säännöt, sillä aiemmin opitut normit eivät enää pädekään. Se, mikä entisessä kotimaassa on ollut hyväksyttyä ja arvostettua, voikin uudessa kulttuurissa muuttua oudoksi tai jopa paheksuttavaksi. Esimerkiksi entisen

Jugoslavian alueen kulttuuriin kuuluva fyysinen välittömyys muun muassa koskettamalla tai halaamalla tervehtiessä, voidaan kokea suomalaisessa kulttuurissa pelottavaksi ja jopa ahdistavaksi. (Ks. Stefanovic & Summa 1995, 61.)

Sopeutumista vaikeuttaa myös uuden kielen oppimisen lisäksi kaikenlaiset erot tavassa kommunikoida. Kommunikaation ongelmat johtuvat muun muassa uuden kulttuurin erilaisista rooliodotuksista. Uudessa kulttuurissa miehiltä ja naisilta odotetaan erilaista käyttäytymistä ja puhetapaa kuin, mihin he ovat omassa kulttuurissaan tottuneet. Rooliodotukset tulevat esille myös jokapäiväisen kommunikaation tasolla. Eroista johtuen maahanmuuttaja törmää hänen kohdistuviin odotuksiin, jotka tuntuvat hänestä vierailta. Kommunikaatioeroja selittävät muun muassa maiden erilainen historia ja uskonnollinen tausta. (Alitolppa-Niitamo 1993, 22.)

Maahanmuuttaja törmää myös maahanmuuttajiin, ulkomaalaisiin ja eri uskontoihin kohdistuviin ennakkoluuloihin, jotka vaikeuttavat uuteen maahan sopeutumista, sosiaalisten verkkojen solmimista ja käytännön tasolla esimerkiksi työllistymistä. (Janinskaja-Lahti & Liebkind 1997, 12.) Uuden kulttuurin omaksumisen prosessi on usein pitkäkestoinen, jopa elinikäinen. Se saattaa koskettaa myös useita sukupolvia. (Alitolppa-Niitamo 1993, 24; Puusaari 1997, 21.)

Uuteen kulttuuriin sopeutumiseen vaikuttavat useat yksilölliset tekijät. Muuttajan omalla persoonallisuudella on tärkeä osuus siinä, miten hän kokee uuteen maahan kotiutumisen haasteet. Persoonallisuuden lisäksi sopeutumiseen vaikuttavat halut ja valmiudet vastaanottaa tietoa ympäröivästä kulttuurista. Usein halukkuutta ja valmiutta lisää se, että maahanmuuttaja on halunnut muuttaa pois kotimaastaan, eikä lähtö ole johtunut pakosta esimerkiksi sodan takia. (Alitolppa-Niitamo 1993, 24.) Maahanmuuttajan yksilöllisten tekijöiden lisäksi kotiutumista helpottaa myös sosiaalisen tuen mahdollisuus, missä keskeisenä tekijänä on varsinkin perheen antama tuki. (Liebkind 1994, 32–33.)

Maahanmuuttajien taustatekijät vaikuttavat yhteiskuntaan sopeutumiseen. Näitä tekijöitä ovat maahanmuuttajien sukupuoli, koulutus, ikä, kielitaito, yhteiskunnallinen asema, lähdön motiivit sekä lähtömaan ja vastaanottavan maan kulttuurinen etäisyys. Iäkkäämmät ja naiset kokevat muita enemmän stressiä maahanmuuton yhteydessä. (Liebkind 1994, 32–33.)

Myös koulutus ja sosiaaliluokka ovat tärkeitä tekijöitä sopeutumisessa. Korkeampi koulutus lisää maahanmuuttajan itsetuntoa ja varmuutta toimia myös uudessa yhteiskunnassa. Toisaalta korkea pudotus sosiaalisessa statuksessa aiheuttaa sopeutumisongelmia. Kotiutumiseen vaikuttavat myös maahanmuuttajan henkilökohtainen menneisyys kuten traumaattiset kokemukset, köyhyys ja työttömyys. Ero perheenjäsenistä, eristäytyminen, rasismi, työttömyys ja sosioekonomisen statuksen laskeminen vaikuttavat kielteisesti yksilön sopeutumiseen uuteen kulttuuriin. (Liebkind 1994, 32–33.)

5. 1 Kriisejä aiheuttavia asioita

Maahanmuutto saattaa laukaista psyykkisen kriisin maahanmuuttajalle. Tällöin hän on sellaisessa tilanteessa, jossa omat tiedot ja taidot selviytyä eivät enää riitä. Kriisitilanteessa eläminen on raskasta, mutta se voi myös muuttua elämää parantavaksi tekijäksi, mikäli kriisiä aiheuttavia ongelmia onnistutaan ratkaisemaan. (Alitolppa-Niitamo 1993, 25.)

Maahanmuuttoon liittyy monia vaikeita asioita, joita maahanmuuttajan pitäisi kyetä kestämään samanaikaisesti. Muuttaessaan pois kotimaastaan, maahanmuuttaja on jättänyt taakseen mahdollisesti perheen, ystävät ja sukulaiset. Myös oma sosiaalinen status, arvostus ja tuttu ympäristö ovat mennyttä. Kykenemättömyys puhua vastaanottavan maan kieltä ja taustalla olevat traumaattiset kokemukset lisäävät maahanmuuttajan alttiutta mielenterveyshäiriöille. (Liebkind 1996, 214.) Kokemiensa menetysten käsittelemisen lomassa maahanmuuttaja joutuu yrittämään sopeutumaan uuteen kulttuuriin. (Alitolppa-Niitamo 1993, 25.)

5.2 Maastamuuton aiheuttamat vaikeudet perheessä

Maahanmuuttajan sopeutumisen kannalta tärkeää on perheen tuki ja suoja. Pakolaisten, jotka ovat muuttaneet ilman perhettään, on todettu olevan suuremmassa riskissä sairastua psyykkisesti kuin niiden, jotka ovat muuttaneet perheensä kanssa. (Maahanmuuttajanaiset Suomessa 1997.) Monien maahanmuuttajien perhe- ja sukulaisverkostot katkeavat tai heikentyvät kuitenkin muuton vuoksi. (Liebkind, Mannila, Janinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 181.)

Ulkopuolisen yhteiskunnan luomien jännitteiden lisäksi ongelmia voi olla myös perheenjäsenten keskinäisissä suhteissa. Nämä ongelmat saattavat purkautua perheen kriisinä tai yksilöllisinä ongelmina kuten mielenterveysongelmina, syrjäytymisenä, väkivaltaisuutena tai jopa avioeroprosessina. (Maahanmuuttajanaiset Suomessa 1997, 13–14.)

Perinteisemmistä kulttuureista tulevat maahanmuuttajat kaipaavat perhettään, jonka he mieltävät laajempana kokonaisuutena kuin, mikä on suomalaisen kulttuurin käsitys ydinperheestä. Vaikka perheen merkitys on suuri maahanmuuttajille, saattavat perheendynamiikka ja perheenjäsenten roolit muuttua ongelmallisiksi maahantulon jälkeen. (Alitolppa-Niitamo 1993, 92.)

Ystävä-, perhe- ja sukulaisuussuhteissa tapahtuneiden muutosten vuoksi, maahanmuuttajan sosiaalisen tuen saaminen voi vähentyä. Tällöin sosiaalisten verkostojen luominen uudessa elinympäristössä on vaikea haaste. Sosiaalinen tuki on tärkeä maahanmuuttajien henkiselle hyvinvoinnille. Etniset yhteisöt antavat jäsenilleen sosiaalista tukea, minkä vuoksi maahanmuuttajat usein muuttavat uudessa kotimaassaan suurempiin kaupunkeihin, joissa asuu enemmän saman etnisen kulttuurin edustajia. Toisaalta kiinteä etninen yhteisö saattaa toimia myös maahanmuuttajaa uudesta yhteiskunnasta eristävänä tekijänä. (Liebkind, Mannila, Janinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 94–95.)

Perhe- ja ystävyyssuhteet ovat tärkeä tuki hyvinvoinnille ja mielenterveydelle. Maahanmuuttajille ystävien merkitys on suuri, sillä ystävät voivat auttaa omaksumaan uuden maan tapoja, auttaa arjen sujumisessa, helpottaa yksinäisyyttä ja lievittää kotiikävää. Uusi kotimaa tekee hankalaksi uuden sosiaalisen verkoston luomisen: vanhemmat käyvät töissä, asunnot ovat usein pieniä ja lapset ovat päiväkodissa tai koulussa. Uusi ympäristö ei enää anna aikaa ja tilaa perinteiselle perheen ja suvun kokoavalle elämäntavalle. (Maahanmuuttajien elinolot 2003, 128.)

Maahanmuuttajien tiukka tarrautuminen lähtömaassa noudatettaviin sääntöihin ja tapoihin saattaa toimia suojautumiskeinona uuden kulttuurin vaikutuksille ja sopeutumispaineille. Lähtömaan kulttuuria vaalimalla pyritään ylläpitämään jatkuvuuden ja turvallisuuden tunnetta. Toinen keino vahvistaa perheen yhtenäisyyttä voi usein olla haaveilu paluusta takaisin kotimaahan. (Alitolppa-Niitamo 1993, 93; Puusaari 1997, 24.)

5.2.1 Maastamuuton aiheuttamat ongelmat vanhemmuudessa

Uudessa yhteiskunnassa perhe luo uutta, yhteistä arkea. Tasapainon ylläpitäminen on haasteellista perhesysteemissä, sillä perhe on muutoksen tilassa. Perheen jäsenet ovat elämän erivaiheissa ja suhtautuvat siten eri tavalla muutokseen ja uuteen yhteiskuntaan. Perheen yhtenäisyyttä voi rikkoa se, että osaa perheestä saattaa sopeutua, kun taas osa pyrkii eristäytymään uudesta kulttuurista. Erilaiset tavat ratkaista uusia haasteita saattavat ravistella perheen tasapainoa niin, että törmäyskurssilla ovat perheenjäsenet tai jopa sukupolvet. Ristiriitoja perheissä yleensä aiheuttavat ne arvot ja normit, jotka koetaan erityisen tärkeiksi. (Alitolppa-Niitamo 1993, 93.)

Vanhempien ja lasten väliseen suhteeseen voi vaikuttaa voimakkaasti erilaisten kulttuurien kohtaaminen. Ristiriitoja perheeseen saattaa tulla silloin, kun lapsi sosialisoituu uuteen kulttuurin paremmin kuin vanhempansa. (Maahanmuuttajanaiset Suomessa 1997, 35.) Vanhempien ja lasten välille muodostuu sukupolvien välinen kuilu. Se

ei johdu pelkästään erilaisesta ympäristöstä, arvoista ja normeista, vaan sitä syventävät myös sukupolvien kulttuurierot. (Puusaari 1997, 26–27.) Perinteisissä kulttuureissa ikääntymistä ja vanhenemista arvostetaan. Useat maahanmuuttajavanhemmat joutuvat pyytämään lapsiansa tulkkaamaan ja auttamaan heitä arjen tehtävien suorittamisessa, mikä aiheuttaa rooliristiriitoja. (Salminen 1997, 69.)

Valtasuhteiden kääntyminen murentaa vanhempien asemaa perheen auktoriteetteina. Auttaessaan vanhempia lapsi joutuu tilanteeseen, jossa hän saattaa kohdata ikätasolleen liian vaikeita ja vastuullisia tehtäviä. Valta-aseman murentuessa vanhemmat kokevat itsensä ja auktoriteettinsa uhatuksi. Monet maahanmuuttajavanhemmat taistelevat tätä vastaan muuttumalla aiempaa auktoritaarisemmiksi lapsiaan kohtaan, mikä tuo vanhemmille tunteen tilanteen hallitsemisesta. (Alitolppa-Niitamo 1993, 94.)

Maahanmuuttajaperheissä aviopareilla voi olla monenlaisia syitä ongelmiinsa. Syinä voi olla esimerkiksi toisen puolison haluttomuus muuttaa tai koti-ikävä ja näistä johtuvat negatiiviset tunteet. Myös aviopuolisoiden väliset erot sopeutua uuteen kulttuuriin voivat kasvattaa paria eri suuntiin. (Alitolppa-Niitamo 1993, 95.) Yleensä maahanmuuton jälkeen avioparille syntyy tietynlainen roolijako. Roolien avulla he selviytyvät paremmin arjestaan, mutta ajan kuluessa se voi aiheuttaa jommallekummalle ongelmia uuteen yhteiskuntaan sopeutumisessa. (Salminen 1997, 72.)

5.2.2 Maahanmuuttajanaisten erityishaasteet

Naisten ja lasten osuus maailman pakolaisista on noin 80 prosenttia (Pakolaisneuvonta 2005, 12). Naisilla on omat erityisongelmansa kulttuuriin sopeutumisessa, jotka johtuvat naisen erilaisista rooleista eri kulttuureissa. Koska perinteisemmissä kulttuureissa naisen rooli painottuu kodin puolelle, on naisen muuton jälkeen vaikeampi sopeutua kodin ulkopuoliseen uuteen kulttuuriin. Naisten osallistuminen kielten opiskeluun tai työelämään on siis usein vähäistä lasten hoidon ja kotitöiden vuoksi. (Haarakangas, Ollus & Toikka 2000, 26.) Naiset suuntautuvat miehiä vähemmän suomalai-

seen yhteiskuntaan. Naiset myös joutuvat miestä useammin syrjinnän kohteeksi yhteiskunnan taholta. (Maahanmuuttajanaiset Suomessa 1997, 13–14.)

Uuden ympäristön tarjoama vapaus ja siihen kuuluva vastuu saattavat myös aiheuttaa hämmennystä ja ahdistusta maahanmuuttajanaiselle. Nämä haasteet vain kasvavat naisen siirryttyä työelämän pariin. Lähtömaassa kaupungissa asuneiden naisten oli yleensä ottaen helpompi tottua vapauteen, koska muutos ei ole yhtä suuri maaseudulla asuneilla. (Kanervo & Saarinen 2006, 32).

Ei-länsimaisesta kulttuurista saapuvan naisen koulutustausta on usein vähäinen tai olematon. Koulutuksen puute tai vähäisyys syrjäyttää naiset työelämästä, mikä puolestaan vähentää mahdollisuuksia, joiden kautta naiset voisivat luoda kodin ulkopuolista sosiaalista verkostoa itselleen. (Haarakangas, Ollus & Toikka 2000, 26.) Jos nainen onnistuu saamaan työpaikan mahdollisista kieliongelmista huolimatta, saattaa vaikeudeksi muodostua kotiongelmat. Naisen roolin muuttuminen saattaa aiheuttaa puolisossa riittämättömyyden, turvattomuuden ja mustasukkaisuuden tunteita, mikä pahimmillaan ilmenee perheväkivaltana. (Alitolppa-Niitamo 1993, 92–97.)

5.2.3 Lasten ja nuorten maahanmuuttoon liittyvät haasteet

Myös uuden kulttuurin ympäröimäksi joutunut lapsi joutuu monien haasteiden eteen. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyy aina tiettyjä kehitystehtäviä, jotka jo itsessään saattavat olla vaikeita kohdata. Näiden lisäksi lapsen tulisi samanaikaisesti yrittää sopeutua uuteen kulttuuriin. Lapset ja nuoret joutuvat arjessaan sietämään täysin vastakkaisia normeja ja arvoja kulttuurin sopeutumisen seurauksena. (Alitolppa-Niitamo 1993, 98.)

Monissa maahanmuuttajaperheissä saattaa olla suuria odotuksia lasten varalle, mistä voi seurata pelkoja, syyllisyyttä ja epävarmuutta. Lapset voivat kokea olevansa vanhemmilleen velkaa sen, että he pärjäävät hyvin koulussa ja työelämässä. Toisaalta

nopea tai syvällinen sopeutuminen valtakulttuuriin saattaa aiheuttaa lojaliteettiristiriitoja perheessä. (Salminen 1997, 69.)

Nuorille on vaikeaa löytää tasapaino uuden ja vanhan kulttuurin välillä. Nuori yrittää löytää paikkansa uudessa kulttuurissa samalla, kun etsii omaa identiteettiä ja asemaansa elämässä. Ristiriitoja nuorelle voi luoda halu miellyttää vanhempiaan, kun toisaalta myös uusi kaveripiiri ja sen elämäntyyli houkuttelevat. Vanhemmat saattavat torjua nuoren uudet vaikutteet, jolloin perhe voi eristäytyä yhteiskunnasta tai perheen keskinäiset suhteet rikkoutua. (Puusaari 1997, 27.)

Useimmilla Bosnian alueelta saapuvilta lapsilla on kokemuksia sodan kauhuista. Oireita ovat väsymys, keskittymiskyvyn puute, yökastelu ja ahdistus. Suurin merkitys näiden lasten hoitamisessa on onnistuneella terapialla, johon vaikuttaa vanhempien asenteet ja toisaalta heidän omat ongelmat. (Salminen 1997, 68–69.)

5.3 Sopeutumista helpottavat tekijät

Maahanmuuttajien sopeutumisen edistämiseksi on asetettu laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Kotouttamislaissa (L493/1999, 2 §) kotoutuminen tarkoittaa ”maahanmuuttajan yksilöllistä sopeutumista tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen”.

Akkulturaatiolla tarkoitetaan kulttuuriin sopeutumista, jolloin erilaiset kulttuuritaustat ovat toistensa kanssa tekemisissä. Yleensä tämä johtaa muutoksiin vähemmistössä oleviin. (Liebkind, Mannila, Janinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 48, 49.) Yksilötasolla muuttumista tapahtuu muuttajan käyttäytymisessä, identiteetissä, arvoissa ja asenteissa. Nämä muuttuneet arvot siirtyvät sukupolvelta toiselle, jolloin akkulturaatio jatkuu toisessa polvessa. (Liebkind, Mannila, Janinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 54–55.)

Uuteen kulttuuriin sopeutumiseen vaikuttaa maahanmuuttajan sopeutumiskyky. Sopeutumiskykyyn vaikuttavia tekijöitä ovat maahanmuuttajan luonne, ikä, koulutustausta, sukupuoli ja kulttuurillinen samankaltaisuus/eroavaisuus. Myös ympäröivän yhteiskunnan asenne maahanmuuttajiin ja heidän kulttuuriinsa vaikuttavat maahanmuuttajan sopeutumiskykyyn. (Liebkind ym. 2004, 58–59.)

Sopeutumista edistää maahanmuuttajan turvallisuuden tunne. Turvallisuutta lisäävät useat kontaktit oman etnisen väestön ihmisiin ja myös valtaväestöön. Juurtumista uuteen kulttuuriin helpottaa sosiaalinen tuki, oman ammatin harjoittaminen, kielitaito, kulttuurien samankaltaisuus ja tieto oleskeluajasta. (Liebkind ym. 2004, 58–59.)

Maahanmuuttaja joutuu tasapainoilemaan entisen ja uuden kulttuurin välissä. Maahanmuuttaja pohtii ja tutkailee kulttuurieroja, arvoja ja tapoja. (Puusaari 1997, 25.) Erilaiset suhtautumistavat uuteen yhteiskuntaan vaikuttavat maahanmuuttajan sopeutumiseen. Nämä suhtautumistavat voivat vaihdella täydellisestä uuteen kulttuurin sulautumisesta eristäytymiseen. Usein suhtautumistavan valintaan vaikuttaa ympäröivän yhteiskunnan asenteet ja maahanmuuttajan valinnan mahdollisuudet. Ihanteellisin suhtautumistapa yhteiskunnan kannalta on integraatio eli sopeutuminen, jolloin maahanmuuttaja sopeutuu yhteiskuntaan, muttei myöskään täysin hylkää aiempaa kulttuuritaustaansa. (Skutnabb-Kangas 1988, 235–242.)

6 UUSI ELÄMÄ SUOMESSA

6.1 Kaksikulttuurisuus

Omien tapojen ja kulttuurin säilyttäminen on tärkeää maahanmuuttajan identiteetin kannalta. Se vahvistaa maahanmuuttajan itsetuntoa ja luottamusta tilanteessa, jossa moni asia on muuttunut. Toisaalta maahanmuuttajan pitäisi samaan aikaan kyetä omaksumaan uuden kulttuurin piirteitä riittävästi. Tilannetta, jossa maahanmuuttaja on pystynyt yhdistämään nämä ristiriitaiset suunnat, kutsutaan kaksikulttuurisuudek-

si. Kaksikulttuurisuuden avulla maahanmuuttaja tuntee jatkuvuutta muuttuvien elämäntilanteiden keskellä. (Alitolppa-Niitamo 1993, 37.)

6.2 Kieliongelmat

Sopeutumisen avaintekijänä on kielen opettelu. Ilman kielen osaamista maahanmuuttaja jää ulkopuolelle suuresta osasta ympäristön tapahtumista. (Puusaari 1997, 24.) Muuttuneen ympäristön lisäksi maahanmuuttaja joutuu opettelemaan uuden kielen. Ongelmat puheen tuottamisessa ja ymmärtämisessä vaikeuttavat maahanmuuttajan vuorovaikuttamista ympäristönsä kanssa. Kommunikoidessa ei voi täysin luottaa siihen mitä sanotaan, eikä tulla ymmärretyksi haluamallaan tavalla. Vaikeudet kielen kanssa vaikuttavat kriittisesti, koska maahanmuuttajilla olisi paljon kysyttävää uudesta kulttuuristaan ja kerrottavaa menneisyydestään. (Alitolppa-Niitamo 1993, 38.)

Kieliongelmat voivat johtua myös kuulijasta. Usein kuulijat pyrkivät vaihtamaan kieltä tai eivät yritä edes päästä yhteisymmärrykseen. Syy saattaa siis olla kuulijan haluttomuudessa ja kykenemättömyydessä kommunikoida maahanmuuttajan kanssa. Ymmärtämisen vaikeuteen liittyy myös kahden erilaisen kulttuuritaustaisen sanoille ja asioille luomat erilaiset merkitykset. (Alitolppa-Niitamo 1993, 39.)

Äidinkieli on tärkeä jokaiselle ihmiselle. Juuri äidinkielen avulla ihminen on tottunut ilmaisemaan tunteitaan ja ajatusmaailman vivahteita spontaanimmin, joita on vieraalla kielellä vaikea selittää. Äidinkieli on siis tunnekieli. Maahanmuuttajien on vaikea ylläpitää omaa äidinkielensä taitoa, mikäli he eivät saa siihen opetusta ja tukea. Varsinkin lapsille oman äidinkielen opettaminen voi jäädä vajavaiseksi ja pysähtyä kokonaan, lapsen oppiessa koulussa ja ystäviltään suomen kielen. Usein lasten kielitaito kehittyy vanhempia paremmaksi, mikä luo sukupolven välille ymmärtämisen kuilun. (Alitolppa-Niitamo 1993, 40.)

Huono kielitaito estää maahanmuuttajalta mahdollisuuden osallistua yhteiskuntaelämään. Kielitaito on yhteydessä myös työmarkkina-asemaan: työpaikan saamiseen ja työtuloihin. Korkeammin koulutetut maahanmuuttajat saattavat joutua tyytymään työhön, joka ei vastaa heidän koulutustaan eikä vaadi paljon kielitaitoa. (Liebkind ym. 2004, 81.)

Valtakielen oppimiseen vaikuttavat monet tekijät: etninen tausta (kielisukulaisuus), maahanmuuttoikä, koulutus ja ammatti, nykyinen ikä ja asumisaika. Vieraan kielen oppiminen on nuorempana helpompaa kuin myöhemmällä iällä. Yleensä myös kielitaito karttuu asumisajan pidentyessä, vaikka eniten kielitaito karttuu juuri maahanmuuton alkuvaiheessa. Syynä tähän ovat maahanmuuton alkuvaiheessa käytävät kielikurssit. Lähtömaassa saatu koulutus näkyy nopeampana ja monipuolisempana oppimisena myös uudenlaisessa ympäristössä. (Liebkind ym. 2004, 83–84.)

Perhe ja sosiaaliset verkostot vaikuttavat kielen oppimismahdollisuuksiin. Valtakieli voi tulla lasten koulunkäynnin kautta maahanmuuttajaperheisiin. Naimattomilla ja nuorilla on yleensä enemmän kontakteja kodin ulkopuolella. (Liebkind ym. 2004, 81.)

6.3 Yksilön kehitys

Ympäristön suhtautumistapa vaikuttaa siihen, miten ihminen näkee itsensä. Ympäristö toimii siis peilinä, jonka kautta ihminen alkaa muodostaa käsitystä itsestään. Lapselle tärkeimpinä peilinä ovat vanhemmat, kun taas aikuisille tärkeitä ovat aviopuolisot ja ystävät. Usein maastamuuton seurauksena ennen tutut identiteettiä tukevat peilit häviävät ympäristöstä joko osittain tai kokonaan. Yhtäkkiä maahanmuuttajalla ei olekaan samoja identiteettiä tukevia peilejä kuin aikaisemmin. (Alitolppa-Niitamo 1993, 42.)

Maahanmuutto herättää pohdiskelua omasta kulttuurista ja vaikuttaa voimakkaasti minäkuvaan. Ympäristöstä nousee uusia peilejä, joiden heijastus on erilainen kuin, mihin maahanmuuttaja on tottunut. Maahanmuuttaja on tilanteessa, jossa häneltä puuttuvat tutut peilit (sukulaiset, ystävät ja perheenjäsenet). Hänet määritellään liian kapea-alaisesti tai erilaisilla peilikuvilla kuin aiemmin. (Puusaari 1997, 21.)

Maahanmuuttajan identiteetin säilyminen on vaikeaa, kun ympäristö ei anna sitä tukevia peilikuvia. Maahanmuuttajan pitää löytää oma identiteettinsä uudestaan, mikä on vaikeaa, jos hänet nähdään vain oman etnisyytensä edustajana. Maahanmuuttajan voi olla vaikeaa myös hyväksyä ympäristöstä tulevia heijastumia. Tästä tuloksena voi olla identiteettikriisi, jonka seurauksena maahanmuuttajan tuntemukset itsestään vaihtelevat kutistuneesta ihmisestä suureksi ja paremmaksi ihmiseksi. (Alitolppa-Niitamo 1993, 42; Puusaari 1997, 22.)

Maahanmuuttajan identiteettiä vahvistaa tunne kuulumisesta etniseen yhteisöön. Tarve kuulumisesta johonkin ryhmään on yksi ihmisen perustarpeista. Suhteessa valtaväestöön maahanmuuttaja tuntee tarvetta kokea yhtenäisyyttä oman etnisen yhteisönsä kanssa. (Alitolppa-Niitamo 1993, 44.)

7 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMA

Tutkimuksessa on haastateltu neljää entisen Jugoslavian alueelta Suomeen muuttanutta perheenäitiä. Haastateltujen äitien iät ovat 35–42 vuoden välillä ja heillä kaikilla on useampia lapsia. Olen valinnut nämä neljä naista haastateltavaksi, koska he ovat olleet Suomessa jo useampia vuosia, joten heille on jo kertynyt näkemystä kokemastaan muutoksesta ja heillä on myös valmiuksia puhua siitä.

Äitien kokemuksia voidaan pitää tärkeinä, sillä naisilla on perinteisesti suuri vastuu perheen fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista. Naisten vastuulla on suurelta osin velvollisuus ylläpitää kulttuuriperinnettä ja siirtää se lapsilleen. Maahanmuuttajaperheissä eletään monien erilaisten vaatimusten ristipaineessa. Uuden kulttuurin vapaammat käyttäytymisroolit antavat enemmän vapauksia. (Pakolaisneuvonta ry.)

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää perheen äitien kokemusten kautta, millaista perheen arki on ollut ennen maahanmuuttoa ja sen jälkeen sekä millaisia muutoksia perheessä on tapahtunut maahanmuuton seurauksena. Perhe on kiinnostava tutkimuskohteena, koska se koostuu monesta yksilöstä, jotka samaan aikaan käyvät läpi omia sopeutumisprosessejaan.

Tutkimusongelma

Millaisia muutoksia on perheessä tapahtunut?

- Millaisia muutoksia on tapahtunut perheen arjessa ja rooleissa?
- Millaista perheen elämä on ennen ollut suhteessa siihen, millaista se on nykyisin?
- Mitkä muutokset ovat olleet perheen kannalta positiivisia ja mitkä negatiivisia?

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen. Olen pyrkinyt selittämään ja ymmärtämään arkielämän monimutkaisia ilmiöitä ja tapahtumia niin, että kosketuspinta laajempiin konteksteihin säilyy. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 155.) Lähtökohtana tässä tutkimuksessa on arkielämän ja sen muutoksen kuvaaminen äitien kokemusten kautta. Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisuutta ei voida saavuttaa, sillä tutki-

ja on osa tutkimusta ja näin ollen tutkimuksen keskeinen työväline. (Hirsjärvi ym. 2004, 152.)

Olen kerännyt aineiston haastattelemalla neljää Suomeen entisen Jugoslavian alueelta muuttanutta perheenäitiä. Olen valinnut haastateltavat harkinnanvaraisesti. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää harkinnanvaraisuutta, koska tutkimuksessa pyritään tilastollisten yleistysten sijaan ymmärtämään tapahtumia syvällisemmin. (Hirsjärvi ym. 2004, 59.)

Tutkimus on tehty haastatteluina, koska siten on mahdollisuus selventää kysymyksiä ja saada syvällisempiä vastauksia. Haastateltaessa maahanmuuttajia on varauduttava selittämään kysyttäviä asioita ja mahdollisesti pyytämään lisäselvityksiä joistakin vastauksista.

Haastattelut ovat tehty puolistrukturoituina teemahaastatteluina, jolloin on ollut mahdollista tarkentaa ja vaihtaa kysymysten järjestystä. Teemahaastattelu sopii tilanteisiin, joissa kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 36.) Perhe-elämässä tapahtuneet muutokset ovat henkilökohtaisia asioita, joten teemahaastattelu oli luonnollisin valinta.

Ennen haastattelua kerroin itsestäni, opiskelustani Lahden ammattikorkeakoulun terveys- ja sosiaalialan laitoksella ja opinnäytetyöni tavoitteesta haastateltaville. Pyysin lupaa haastatteluun etukäteen ja varmistin sen vielä ennen haastattelun aloittamista. Kerroin haastateltavilleni, ettei heidän henkilöllisyytensä ole tunnistettavissa opinnäytetyössäni.

Haastateltaviini olin tutustunut etukäteen toimiessani vapaaehtoisena ohjaajana Perhehoitoliitto ry:n järjestämällä virkistysleirillä Kajaanissa kesäkuussa vuonna 2006. Äitien oli helpompaa suostua haastateltavakseni ja kertoa aroista henkilökohtaisista asioista, koska he tunsivat minut entuudestaan. Haastattelut tapahtuivat tammikuun 2007 aikana haastateltavien kotona. Kutsu haastateltavien kotiin oli minulle luotta-

muksenosoitus haastateltavilta ja loi turvallisen ympäristön haastatteluille. Naisten tapaaminen heidän kotonaan antoi minulle myös monipuolisemman kuvan heistä ja heidän perheistään. Vastaukset olisivat varmasti olleet erilaisia, jos ne olisivat tehty virallisimmissa olosuhteissa.

Haastatteluvastaukset on haastattelutilanteessa kirjattu ylös. Kirjaaminen oli luonnollinen vaihtoehto keskustelun lomassa, eikä luonut kiusallisuuden tunnetta haastattelutilanteeseen. Vaikka kirjaaminen voikin vähentää haastatteluiden tarkkuutta verrattuna esimerkiksi nauhoittamiseen, loi se tilanteeseen luonnollisemman ilmapiirin, mikä näkyy vastausten syvällisyydessä. Aikaa vastausten kirjaamiseen haastattelun lomassa oli yleensä hyvin, sillä asioiden selittämiseen ja vastausten saamiseen kului aikaa tulkkaamisen vuoksi. Yhdessä haastattelutilanteessa apuna oli perheen virallinen tulkki, joka pystyi myös kertomaan kulttuurillisista eroista.

8.1 Aineiston analysointi

Tässä tutkimuksessa haastattelutilanteita ei ollut montaa, mutta jokainen haastattelu kesti yli kaksi tuntia. Lähdin analysoimaan vastauksia jaottelemalla ne aihepiireittäin. Aineistosta nousi esiin yleisiä teemoja, joista sain vastauksia tutkimuskysymyksiini.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden kriteerinä on avoin subjektiviteetti ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia (Eskola & Suoranta 2000, 210). Luotettavuuden kriteerinä voidaan pitää sitä, että on tutkittu sitä, mitä on pitänyt ja saatu tietoa siitä, mistä sitä on haettu. Tämän tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat erityisesti kieli- ja kulttuurikysymykset. Haastateltavat saattoivat ymmärtää haastattelukysymykset eritavalla kuin olin tarkoittanut. Toisaalta myös minä suomalaisena saatoin ymmärtää heidän vastauksensa omista lähtökohdistani käsin. Yritin parantaa

haastattelujen vertailtavuutta ja siten tutkimuksen luotettavuutta haastatteluruungolla (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 184.) Olin jakanut teemat osakysymyksiin, joiden avulla yritin saada vastauksia kysymyksiini eri näkökulmista.

Käytin kaikissa haastatteluissa samoja teemoja ja kysymyksiä (LIITE 2). Osassa haastatteluissa jouduin kysymään lisäkysymyksiä syventääkseni vastauksia. Haastattelutilanteissa loin henkilökohtaisen suhteen haastateltaviin ja sitä kautta sain syvällisemmän kuvan tutkittavasta ilmiöstä. Tutkijana minulla ei ollut ennalta tietoa maahanmuuttajien mahdollisista perhe-elämän muutoksista, joten jouduin ottamaan huomioon sen käsittelemällä haastateltavieni kanssa asioita monista eri lähtökohdista.

9 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset koostuvat aineistosta, joka on saatu haastattelemalla neljää entisen Jugoslavian alueelta Suomeen muuttanutta perheenäitiä. Lasten iät eri perheissä vaihtelivat 4-17 vuoden välillä. Kaikki haastateltavat olivat asuneet Suomessa vähintään jo muutamia vuosia, joten heillä oli ehtinyt tapahtua muutoksia perheissään. Suomessa asuttujen vuosien myötä heille on kasvanut kulttuurillista ymmärrystä, jota vasten he voivat peilata kokemuksiaan. Tässä tutkimuksessa ei ole tarkoituksena selvittää, mitä muutoksia kunkin maahanmuuttajan perheessä on tapahtunut, vaan tutkittavat muodostavat yhtenäisten tutkimusjoukon.

Perhe-elämässä tapahtuneita muutoksia olen lähtenyt kartoittamaan käytännön elämään liittyvien kysymysten kautta. Vertailupohjaa muutoksiin olen saanut kysymällä, millaista elämä aiemmin ollut ja millaisia muutoksia elämään on tullut maahanmuuton seurauksena. Lopuksi haastateltavat ovat itse pohtineet, mitkä muutoksista ovat olleet positiivisia ja mitkä negatiivisia.

9.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastateltavat ovat muuttaneet Suomeen Bosnian ja Kosovon alueilta. Äidit puhuivat kuitenkin eri kieliä ja edustivat eri kansanryhmiä. Pisimpään Suomessa asunut perhe on ollut maassa jo yhdeksän vuotta, kun taas lyhyimmän ajan asunut kaksi vuotta. Kaksi muuta perhettä oli asunut Suomessa kolme ja viisi vuotta. Kaksi perhettä oli muuttanut Suomeen jo toisen kerran asuttuaan välillä toisessa Euroopan maassa. Perheistä kolme oli saanut turvapaikan Suomesta.

Kaikilla äideillä oli useampia lapsia (3 - 4), iältään 4-17-vuotiaan välillä. Äidit olivat iältään 35–42 vuoden välillä. Lähtömaassaan kaikki äidit olivat asuneet isoissa kaupungeissa. Äidit ovat koulutettuja ammattiin, mutta eivät ole tällä hetkellä työelämässä.

9.2 Kielen merkitys perheessä

Jokainen haastattelemani äiti opiskeli ja oli opiskellut aiemmin suomen kieltä kurssilla. Äidit myös opiskelivat suomea vapaa-ajallaan joko sanakirjasta, ystävien kanssa harjoittelemalla tai kysymällä apua lapsilta. Omaa äidinkieltä puhuvien ystävienkin kanssa saatetaan puhua suomea, jotta kielitaito karttuisi.

Osa perheen lapsista osaa puhua jo useampaa kieltä. He ovat saattaneet kotimaassaan opiskella koulussa maan virallista kieltä ja käyttäneet kotona toista kieltä. Lisäksi muissa maissa he olivat oppineet englantia ja jotain muuta vierasta kieltä (esimerkiksi saksaa). Lapset myös opettavat vanhemmilleen suomen kieltä, sillä he ymmärtävät usein joidenkin sanojen merkityksen paremmin.

Omaa äidinkieltä käytetään yleensä perheen sisällä ja ystävien parissa. Lapsille opetetaan omaa äidinkieltä puhumalla sitä. Kirjallista ilmaisua ei voi opiskella koulussa, joten lasten kielitaito äidinkielin suhteen saattaa jäädä suulliseksi. Vanhemmat puhu-

vat yleensä lasten kanssa äidinkielellään, mutta joskus lasten on helpompaa kommunikoida suomeksi.

Äidit sanoivat ymmärtävänsä suomea yleensä hyvin, mutta sen käyttämistä jännitetään, koska ei tiedetä, miten kuulijat reagoivat siihen. Sosiaalitoimistoissa ja muissa virastoissa paikalla on usein apuna oikea tulkki, koska muuten olisi vaikeaa ymmärtää kaikkea suomeksi puhuttua. Äidit kokevat, että he tulevat yleensä ymmärretyiksi puhuessaan suomen kieltä. Joistakin asioista puhuminen on kuitenkin vaikeaa, sillä asioiden merkitykset voivat olla erilaisia täällä ja merkityserojen ymmärtäminen voi olla vaikeaa.

Vapaa-ajalla maahanmuuttajat yrittävät puhua suomea: ystävien kanssa, kaupassa ja bussissa. Pienet asiat pyritään hoitamaan uudella kielellä. Lapset puhuvat suomea myös keskenään kotona. Lapsilla on apunaan sanakirja, josta he voivat katsoa vieraiden sanojen merkityksiä tarvittaessa. Äidit kokevat tärkeäksi, että lapset puhuvat suomea ja pystyvät sitä kautta menestymään uudessa kotimaassaan.

Perheissä puhutaan kielitaidon karttuessa yhä enemmän suomea. Lapset saattavat kuitenkin toimia tulkkeina, jos kylään tulee suomalaisia ystäviä. Perheenjäsenet kommunikoivat keskenään yleensä omalla äidinkielellään. Puheeseen on sekoittunut sanoja myös muista kielistä. Perhe on muodostanut ikään kuin oman kielen, jota muut eivät voi täysin ymmärtää.

Välillä perheissäkin on ollut ongelmia ymmärtää toisia perheenjäseniä. Vanhemmat eivät välttämättä tiedä kaikkia sanoja suomeksi ja lapset eivät tiedä sanoja omalla äidinkielellään. Vanhemmat yrittävät kuitenkin opettaa äidinkieltänsä lapsilleen puhumalla sitä. Nuoremmat lapset puhuvat heikosti äidinkieltä ja kommunikoivat pääasiassa suomeksi. Vanhemmat eivät ymmärrä aina, mitä lapset puhuvat, eivätkä lapset aina ymmärrä vanhempiensa puhetta.

Vanhemmat saattavat käyttää puheessaan myös erilaista vanhempaa kieltä kuin, mitä lapsille on opetettu kotimaassa. Jotkut käytetyt kirjaimetkin saattavat erota vanhempien ja lasten käyttämässä kielessä. Nuorempien lapsien kanssa kotona puhutaan suomea, vanhempien lapsien kanssa kommunikoidaan omalla äidinkielellä. Äidit kokevat, että myös oman äidinkielen puhuminen on tärkeää. Haaveena on usein se, että joku päivä olisi mahdollista päästä käymään synnyinseudulla ja esitellä lapsille omia kotiseutuja ja tavata sinne jääneitä tuttavia ja sukulaisia.

9.3 Lasten kasvattaminen

Äideille tärkeintä lasten kasvattamisessa on se, että lapset olisivat terveitä ja menestyisivät opinnoissaan ja elämässään. Äidit hoitavat perheen työt, jotta lapset voisivat opiskella ja rentoutua vapaa-ajallaan. Haastateltavat kertoivat haluavansa muodostaa läheisen suhteen lastensa kanssa, mutta oli kuitenkin pysyä kasvattajana. Mikäli kasvattamisessa tulee ongelmia, äidit sanoivat kysyvänsä apua ystäviltään.

Äidit haluavat kasvattaa lapsensa, niin että he olisivat rehellisiä, oppisivat tekemään koti- ja koulutyöt sekä olisivat kunnioittavia ja kohteliaita muita kohtaan. Heidän mukaansa on tärkeää, että lapset arvostavat muita ihmisiä ja ovat vuorovaikutuksessa asuinympäristönsä kanssa.

Kotimaassa lapset kävivät mummonsa luona. Suomessa asuessa lapset käyvät välillä tukiperheessä tai tuttavien luona. Suomessa asuessa tuttavat ovat ottaneet lapsia mukaan reissuille, esimerkiksi uimaan ja elokuviin. Kotimaassa ovat äidin puolen sukulaiset auttaneet lasten kasvattamisessa, Suomessa apuaan tarjoavat ystävät ja naapurit.

Kotimaassa asuessa huolehdittiin enemmän myös muiden lapsista, vaikka sodan ja elinolosuhteiden takia perheet joutuivat sielläkin kasvattamaan lapsensa aiempaa itsenäisemmin. Äidit pelkäävät, että lapset alkavat Suomessa tupakoida ja käyttämään alkoholia. Suomessa äidit ovat kokeneet joutuvansa pärjäämään yksin, sillä täällä ei

ole sukulaisia, eikä perheystäviä tukemassa. Apuna ovat ainoastaan sosiaalityöntekijät ja viranomaiset, joiden kanssa perheet ovat tekemisissä.

Maahanmuuttajaperheet pyrkivät kasvattamaan lapsensa suomalaiseen kulttuuriin ja siksi lasten koulunkäyntiä pidetään tärkeänä. Äidit kokivat, että jos lapsilla menee koulussa hyvin, ovat asiat elämässä muutenkin hyvällä tolalla. Äidit arvostivat koulumenestystä, koska he uskoivat sen johtavan ammattiin ja menestymiseen työelämässä. Äidit kertoivatkin saaneensa koulusta usein kehuja lasten käyttäytymisestä.

Äidit kertoivat itsekin haluavansa opiskella ja tehdä töitä. He pitivät opiskelua ja töitä tärkeinä keinoina saada arvostusta ja arvostaa muita. Moni kertoi pyrkivänsä vain elämään tavallista elämää. Omasta työstään elannon saaminen koettiin vastauksissa tärkeäksi asiaksi. Sosiaalipalvelujen kautta saatu työpaikka tai toimeentulo ei koettu yhtä arvokkaaksi.

9.4 Arkiaskareet

Haastattelemani äidit kertoivat tekevänsä yleensä perheen kotityöt. Jos lapsilla oli ylimääräistä aikaa, he auttoivat äitejä petaamalla sänkynsä. Muutoin lapset eivät tee kotitöitä, koska heidän opiskeluaan pidettiin tärkeämpänä. Yksi äideistä kertoi, että hän haluaa aina tietää, missä hänen lapsensa ovat. Siksi lapsia ei laiteta kaupungille hoitamaan asioita yksikseen.

Äidit kertoivat myös aviomiestensä tekevän oman osan kodintöistä. Vaikka esimerkiksi siivoaminen ja tiskaaminen jäivät naisten tehtäväksi, hoitivat miehet muita tehtäviä. Miesten vastuulla oli muun muassa ulkotyöt ja asioiden hoitaminen. Työnjakoon on vaikuttanut se, että naiset ovat joutuneet pelkäämään ulkona liikkumista omassa kotimaassaan. Äidit kertoivat, että Suomessa kotiaskareiden työnjako oli muuttunut tasapuolisemmaksi. Nykyisin äiditkin ovat ryhtyneet asioimaan esimerkik-

si ruokakaupassa. Suurempia muutoksia kotitöiden jaossa ei kuitenkaan ollut tapahtunut.

9.5 Ruokailut

Äidit kertoivat opetelleensa tekemään suomalaista ruokaa, mutta sanoivat myös tekevänsä aina aika ajoin oman ruokaa oman kulttuurinsa mukaisesti. Erot vastaajien kesken olivat suuret. Yksi äideistä kertoi tekevänsä lähes yksinomaan suomalaista ruokaa, kun toinen sanoi pitäytyvänsä oman etnisen kulttuurinsa ruuissa. Mielenkiintoista vastauksissa oli se, että ruoka tehdään samoista raaka-aineista kuin ennekin. Ainoana erona ruokakulttuureissa olivat ruuan laittotavat ja etenkin maustaminen.

Lapset olivat tottuneet kouluissa syömään suomalaista ruokaa. He olivat myös omaksuneet suomalaisen ruokailurytmin, joka tarkoittaa käytännössä ruokailujen aikaistumista kahdella tunnilla totutusta. Yhteiset ruokailut koettiin perheissä tärkeiksi ja ne myös rytmittivät arkea. Lähes aina äiti tekee perheen ruoan. Perheissä ei syöty sianlihaa uskonnollisista syistä.

9.5 Vuorokausi- ja vuodenaikarytmit

Perheiden vuorokausirytmi oli suunnilleen samanlainen Suomessa kuin lähtömaassakin, vaikka joitakin muutoksia siihen oli tullut töiden ja lasten koulun takia. Lasten koulunkäynti sekä kielikurssit ja töissä käyminen toi arkeen myös rytmiä.

Perheet olivat yrittäneet pitää yllä normaalia nukkumisaikataulua, mutta välillä oli ollut nukkumisvaikeuksia. Äidit kertoivat, että kesällä nukkumisrytmi on sekava valoisuuden vuoksi. Talvella taas on heidän mukaansa niin pimeää, että koko ajan väsyttää.

Omia perinnejuhlia juhlitaan samalla tavalla kuin aiemmin ja siinä rinnalla kulkevat myös suomalaiset juhlat. Juhlia on siis entistä useammin ja niiden viettotavat ovat monipuolistuneet.

9.6 Uskonnollisuus ja kulttuuri

Haastattelemieni äitien perheet olivat muslimeja. Uskontoon suhtautuminen oli perheissä joustavaa, sillä heidän kotimaassaan vaikuttaa useita uskontokuntia. Myös vieraita uskontoja tulee heidän mukaansa arvostaa. Uskonto vaikuttaa sydämessä, vaikkei näy päällepäin, kuten yksi äideistä totesi. Vastauksissa korostettiin myös, että kaikkia maailman ihmisiä pitää arvostaa, eikä ketään saisi syrjiä. Uskonnollisuus ja elämäntapa käsitettiin vastauksissa erillisiksi asioiksi, mistä johtuen Suomeen muuttaminen ei ole muuttanut heidän uskonnollisuuttaan.

Omasta kulttuuristaan äidit haluavat erityisesti säilyttää perinteiset juhlansa. Äidit kokivat että suomalaisessa ja jugoslavialaisessa kulttuurissa on vain pieniä eroja johtuen siitä, että kummatkin valtiot ovat osa Eurooppaa. Suomalainen elämäntapa koettiin demokraattisemmaksi, minkä perheen kokivat myönteiseksi muutokseksi aiempaan verrattuna.

9.7 Sosiaaliset verkostot

Äidit kertoivat, että heidän perheillään on paljon erilaisia ystäviä: suomalaisia, samoilta seuduilta tulevia sekä maahanmuuttajaystäviä. Ystäviensä kanssa äidit juttelevat asioistaan ja käyvät toistensa luona kylässä. Yksi äiti kertoi pitävänsä yhteyttä ystäviin Internetin välityksellä. Suomessa asuessaan äidit eivät ole ehtineet viettämään ystäviensä kanssa niin paljon aikaa, kuin he toivoisivat ja mihin he olivat tottuneet lähtömaassaan.

Kotimaahan jääneiden ystävien kanssa äidit pitävät yhteyttä puhelimitse, postitse ja Internetin kautta. Yhteydenpito läheisiin on kuitenkin raskasta perheille, koska se nostaa pintaan koti-ikävän ja ikävät muistot kotimaasta. Lisäksi äidit kuulevat yleensä vain tuttaviansa ja ystäviänsä kohdanneista ongelmista ja he tuntevat olevansa kykenemättömiä auttamaan. Suomeen verrattuna kotimaassa ei ollut niin tarkkaa mihin kellonaikaan meni käymään läheisempien ystävien luona.

Äidit ovat saaneet suomalaisia ystäviä pääasiassa naapureistaan sekä työn ja koulun kautta. Äidit kertoivat, että suomalaiset ihmiset ovat halunneet tutustua heihin, ja heillä käy vieraita kylässä. Ihmiset alkavat jutella heille kaupassa, uimahallilla ja muuallakin. Ystävät ovat kiinnostuneita heidän kulttuurista. Ystävistä puhuttaessa yksi äideistä muistutti, että maahanmuuttajina heillä kuluu paljon energiaa yrittäessään sopeutua uuteen ympäristöön.

Suomalaiset ihmiset ovat äitien mukaan yleensä auttavaisia, kunhan ensin ovat katsoneet, millaisia ihmisiä maahanmuuttajat ovat. Kontakteja syntyy myös lasten kautta, esimerkiksi päiväkodilla, koululla ja leikkikentällä. Ihmiset tulevat kyselemään mistä äidit ovat kotoisin ja he saattavat kutsua kylään. Äidit valitsevat ystäviksi kunnollisia ihmisiä, jotka eivät hyväksy alkoholin juomista, koulun käymättömyyttä ja ongelmia poliisin kanssa. Äidit ystävystyvät sellaisten ihmisten kanssa, jotka jakavat samankaltaisen arvopohjan.

9.8 Perhe-elämän muutokset

Perheiden elämä on muuttunut paljon, koska kaikilla perheenjäsenillä on ollut erilaisia ongelmia. Tilanne on muuttunut parempaan päin ja paranee koko ajan. Perheillä on kuitenkin pyrkimys entisenlaiseen itsenäiseen omaan elämään. Isät haluavat edelleenkin huolehtia paljon perheistään. Kun lapset kasvavat isommiksi, he saavat enemmän vastuuta omista asioistaan.

Merkittävin muutos Suomeen muuttaessa on ollut turvallisuuden ja rauhallisuuden tunne. Perheiden ei ole tarvinnut pelätä. Oleskeluluvan saamisen myötä perheiden elämä on muuttunut. Se on rauhoittanut perheiden arkea ja perheet ovat alkaneet rakentamaan elämäänsä tänne.

Äidit itse kokevat muuttuneensa. Aiemmin he ovat joutuneet pelkäämään miestensä ja lastensa puolesta. Maahanmuuton jälkeen on ollut henkisiä ongelmia, mutta nyt vaikeimmista asioista on päästy ylitse ja elämään Suomessa alkaa jo tottua.

9.9 Negatiiviset ja positiiviset muutokset

Muuttaminen Suomeen on ollut aluksi vaikea, koska ei ole ymmärtänyt kieltä ja asiat ovat olleet raskaita ja stressaavia. Perheen sisäiset ongelmat ovat olleet vaikeita, mutta nyt asiat ovat jo paremmin. Oleskeluluvan pitkä odotus on tuntunut vaikealta ja perheet ovat pelänneet kielteistä päätöstä.

Suomessa asuessa vaikeinta on ollut kielen oppiminen ja sopeutuminen uuteen ympäristöön. Aina jokin asian hoitaminen on ollut työlästä. Perheillä on ollut ongelmana kulttuurillisten asioiden ymmärtäminen, kuten milloin on juhlapäivät tai millainen Suomen historia. Ikäväksi perheet kokevat, että suomalaiset ovat vetäytyneitä, eivätkä kutsu mukaan omiin juhliinsa, toisin kuin kotimaassa.

Äitien mielestä suomalaiset ovat hyviä ja rauhallisia ihmisiä. Parasta Suomessa perheille on ollut ihmisiltä saatu apu. Parhaita puolia Suomeen muutossa on turvallisuuden ja rauhallisuuden tunne. Ihmiset ja viranomaiset koetaan rehellisinä ja mukavina.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

10.1 Taustatiedot

Haastateltavat perheenäidit muodostavat homogeenisen ryhmän ja he edustavat ikänsä ja sukupuolensa puolesta yleisintä maahanmuuttajatyyppiä Suomessa. Äidit ovat uskonnoltaan, koulutustasoltaan ja asuinpaikaltaan samankaltaisia huolimatta siitä, että he ovat asuneet eri puolilla entisen Jugoslavian aluetta.

Yhteneväisyydet taustatekijöissä saattavat kertoa siitä, millaisten ihmisten on ollut helpompaa muuttaa pois synnyinseudultaan. Nämä koulutetut ja perheelliset äidit ovat varmasti joutuneet pohtimaan oman perheen hyvinvointia pitkällä aikavälillä ja päätyneet mielestään parhaimpaan ratkaisuun muuttamalla turvallisempiin elinolosuhteisiin. Haastateltavien äitien nuori ikä voi kertoa siitä, että heidän on ollut helpompaa lähteä, koska elinolot ovat heidän muistissaan olleet pitkään epävarmat ja kaoottiset, eivätkä he ole olleet niin juurtuneita, kuin esimerkiksi vanhemmat ihmiset ovat.

10.2 Kielen merkitys perheessä

Suomen kielen taito koettiin tärkeäksi jokaisessa perheessä jopa siinä määrin, että oma äidinkieli koettiin suomen rinnalla toisarvoiseksi. Äidinkielen taito on kuitenkin tärkeä, sillä ihminen ilmaisee tunteitaan spontaanimmin ja avoimemmin äidinkielellään. Vanhemmat yrittivät pitää yllä lastensa äidinkielen taitoa puhumalla sitä. Yleensä jonkin kielen erinomainen osaaminen auttaa oppimaan muita kieliäkin.

Haastattelemissani perheissä useat lapset osasivat puhua suomea vanhempiaan paremmin. Perheille oli myös muodostunut sekakieli, jossa oli sanoja monista eri perheen puhumista kielistä.

Äidit myös toivat esille sen, etteivät aina ymmärrä, mitä lapset puhuvat heille, mikäli he puhuvat suomeksi. Jotkut lapsista puhuivat paremmin suomea kuin äidinkieltään, jolloin välillä käy niinkin, etteivät lapset ymmärrä, mitä äidit heille sanovat. Tämä luo perheisiin ymmärtämättömyyden kuilun (Ks. Alitolppa-Niitamo 1993, 40). Keskinäinen ymmärrys luo luottamusta puolin ja toisin ja helpottaa perheiden sopeutumista Suomeen.

Vanhempien ja lasten välille voi tulla rooliristiriitoja, mikäli lapset joutuvat ikätasoaan vastuullisempaan asemaan auttaessa vanhempia tulkkaamalla ja auttamalla asioiden hoitamisessa (Alitolppa-Niitamo 1993, 94). Lapset joutuvat Suomeen muuttaessa ottaa enemmän vastuuta asioiden hoitamisesta, koska he sopeutuvat vanhempiaan nopeammin uuteen kulttuuriin ja sen vuoksi ymmärtävät kulttuurillisia asioita nopeammin. Siitä huolimatta että lasten ja nuorten nopea sopeutuminen sekä perheenjäsenien keskinäinen auttaminen ovat hyviä asioita, ne vievät vanhemman valta-asemaa pois. Tämä saattaa aiheuttaa sen, että vanhemmat pyrkivät olemaan entistäkin tiukempia, ja tämä saattaa johtaa perheen sisäisiin konflikteihin.

Äidit puhuivat siitä, että näkyvin muutos perheeseen on tapahtunut kielen vaihtumisen myötä. Kielen osaamattomuus voi vaikuttaa enemminkin tekniseltä yksityiskohdalta kuin koko elämään vaikuttavalta elementiltä. Kuitenkin kielen osaamattomuus vaikuttaa maahanmuuttajien elämään olennaisesti, koska silloin he tahtomattaankin ovat ulkopuolella ympäristön tapahtumista. Vanhemmat ovat myös joutuneet kokemaan epävarmuutta sen suhteet, saako perhe jäädä Suomeen asumaan. Odotellessaan oleskelulupaa useampia vuosia heidän motivaationsa opiskella suomea on voinut olla pieni.

Perhe-elämään voi vaikuttaa kielteisesti se, että vanhemmat ja lapset eivät ymmärrä toistensa puhetta. Ymmärtämättömyys luo ristiriitoja perheeseen. Lapset saattavat kokea olevansa yksin kokemiensa ongelmien takia, mikäli vanhemmat eivät ymmärrä heitä täysin. Vanhempien kieliongelmat saattavat eristää vanhemmat yhteiskunnan tapahtumista ja jättää sitä kautta yksin ongelmiensa kanssa.

10. 3 Lasten kasvattaminen

Haastattelemieni äitien mielestä lasten koulunkäynti ja menestyminen ovat hyvin tärkeitä asioita. Tämän ymmärtää pohtiessa sitä näiden äitien kokemaa viitekehystä vasten. Perheet ovat joutuneet uhraamaan monia tärkeitä asioita ja kokemaan raskaita prosesseja muuttaessaan Suomeen. He ovat jättäneet taakseen kaikki ystävät, sukulaiset, perinteet, kielen, synnyinseutunsa ja niin edelleen.

Muuttaessaan Suomeen vanhemmat ovat joutuneet ajattelemaan lastensa parasta ja haastatteluissa he totesivatkin, että täällä lapsilla on turvallista elää sekä mahdollista opiskella ammatti itselleen. Äidit saattavat myös tuntea niin, että huolimatta siitä, että he ovat koulutettuja ja useamman vuoden työkokemusta huolimatta heidän on vaikeaa työllistyä. Nämä asiat luovat paineita lasten menestymiselle.

Lapset joutuvat sietämään elämässään monenlaisia keskenään ristiriitaisia arvoja. Lapset haluavat sopeutua uuteen kulttuuriin ja samaan aikaan olla osa perhettä ja sen perinteisempiä arvoja. Vanhemmat eivät Suomessa asuessaan saa samalla lailla tukea kasvatustyölleen sukulaisista ja ystävistä, millaista he ovat kotimaassaan saaneet. Kasvatukseen apua saadaan lähinnä viranomaisilta. Äidit pelkäävätkin että lapset alkavat täällä tupakoimaan ja juomaan alkoholia.

10.4 Arki-elämä

Suomeen muuttaminen ei ole muuttanut huomattavasti perheen arkea. Arki-elämä ennen ja nykypäivänä on aika samanlaista. Pieniä muutoksia on tullut lasten koulunkäynnin ja aikuisten kurssilla tai töissä olemisen vuoksi. Nykyisin vanhemmat myös uskaltavat aiempaa enemmän liikkua ulkona. Suomalainen kulttuuri on myös tuonut perheille demokraattisempaa elämänmallia.

10.5 Arvot

Haastateltavillani suhde uskontoon ei ollut muuttunut maahanmuuton seurauksena. Yleensä suhde uskontoon saattaa muuttua aiempaa läheisemmäksi tai etäisemmäksi. Perheet olivat tottuneet kotimaassa elämään monien eri uskontojen keskellä, joten perheet eivät kokeneet elämäänsä täällä aiempaa hankalammaksi uskonnon harjoittamisen suhteen.

Perhesuhteiden muutokset monien muiden vaikeiden asioiden ohella saattaa kriisiyttää maahanmuuttajien elämän (Kanervo & Saarinen, 2006, 20). Perheen tarjoaman sosiaalisen tuen avulla maahanmuuttajien on kuitenkin helpompaa sopeutua uuteen kulttuuriin (Liebkind 1994, 32–33).

Äidit toivat haastatteluissa esille monia ongelmia, joita he olivat joutuneet kohtaamaan maahanmuuton seurauksena. Yhteiskunnan luomien jännitteiden lisäksi ongelmia on perheenjäsenten keskinäisissä suhteissa. Nämä ongelmat saattavat purkautua perheen kriisinä tai yksilöllisinä ongelmina, kuten mielenterveysongelmina, syrjäytymisenä, väkivaltaisuutena tai jopa avioeroprosessina (Maahanmuuttajanaiset Suomessa 1997, 13–14.)

Suuri muutos perheen elämään on tullut sen myötä, ettei enää tarvitse pelätä ja vanhemmilla on rauhallinen ja turvallinen olotila. Tämä myös näkyy vanhempien käyttäytymisessä lapsia kohtaan. Oleskeluluvan saamisen jälkeen on alettu rakentamaan elämään tänne ja suunnittelemaan tulevaisuutta, esimerkiksi haaveilemalla omasta talosta.

Äidit kokivat muuttuneensa itse eniten maahanmuuton prosessin seurauksena. Maahanmuuttajalla muutosta kulttuuriin sopeutumisessa tapahtuu käyttäytymisessä, identiteetissä, arvoissa ja asenteissa. (Liebkind ym. 2004, 54–55).

10.6 Sosiaaliset verkostot

Äidit kertoivat perheillä olevan monenlaisia ystäviä, mutta kokivat kuitenkin että Suomessa sosiaaliset verkostot ovat pieniä ja että he joutuvat huolehtimaan lapsistansa yksin. Heillä oli kokemuksena se, että ihmiset pääasiassa olivat kiinnostuneet heistä ja he saivat suomalaisista ihmisistä ystäviä tutustumisen jälkeen. Suomessa sosiaalisen verkoston luominen on vaikeampaa, koska vanhemmat käyvät töissä, asunnot ovat pieniä ja lapset ovat päiväkodissa tai koulussa (Maahanmuuttajien elinolot 2003, 128).

Sosiaalinen kanssakäyminen Suomessa koetaan jäykemmäksi ja ajallisesti niukemmaksi. Suomalaiset myös vaikuttavat vetäytyneiltä ja etäisiltä. Puusaaren (1997, 23) mukaan suomalainen kulttuuri edustaa yksilökulttuuria, jossa arvostetaan hillittyä käyttäytymistä ja itsekuria. Tämän vuoksi suomalaisia saatetaan pitää yksinäisinä ja onnettomina. Sosiaalinen kanssakäyminen on Suomessa on vähäistä ja ihmiset saattavat vaikuttaa epäystävällisiltä hiljaisuutensa ja eleettömyytensä takia. (Puusaari 1997, 23.)

Perhe saattaa toimia maahanmuuttajalle sisäisen tuen lisäksi helpottavana tekijänä uusien ihmissuhteiden luomisessa. Monet ystävistä on saatu lasten kautta. Perheelle annettu tuki koettiin myös yhdeksi tärkeimmistä asioista Suomessa turvallisuuden ja rauhallisuuden lisäksi.

11 POHDINTA

Tutkimuksessani kävi ilmi, että maahanmuuttajat joutuvat tekemään paljon töitä sopeutuakseen uusiin olosuhteisiin. Naisille kotiutuminen uuteen maahan teettää kenties jopa enemmän töitä kuin miehille ja lapsille, koska perinteisemmistä kulttuureista tulleet naiset jäävät useimmiten kotinsa piiriin, jolloin kontakteja uuteen kulttuurin syn-

tyy vähemmän. Perheenäitien syrjäytymistä uudesta kulttuurista lisää myös puutteellinen kielitaito.

Kielitaidon karttuessa naisetkin rohkaistuvat etsimään paikkaansa uudessa ympäristössä. Uusien roolien sisäistämisessä on suuri merkitys niin oman perheen, muiden maahanmuuttajien kuin suomalaistenkin ystävien tuella.

Mielestäni maahanmuuttajia naisille pitäisi tästä syystä erityisesti tukea kotiutumisessa ja kielitaidon hankkimisessa. Uskoisin, että varsinkin muilta maahanmuuttajanaisilta saattava vertaistuki olisi tärkeää. Naisten kotiutumisen tukeminen auttaisi välillisesti myös muuta perhettä sopeutumaan uusiin olosuhteisiin.

Maahanmuuttajanaiset ovat suurin yksittäinen maahanmuuttajaryhmä Suomessa, mutta heidät kuitenkin unohdetaan helposti erilaisten roolien, ”henkisten huntujen” taakse, vaikkeivät läheskään kaikki Suomeen tulleet musliminaiset pukeudukaan uskonnon konservatiivisemman linjan mukaan. Monet pyrkivät pukeutumisellaankin osoittamaan tahtoa sopeutua uuteen maahan ja uusin tapoihin.

Mielestäni maahanmuuttaja naisten sopeutumista pitäisi tutkia enemmän ja etsiä uusia keinoja sen tukemiseen. Suomen politiikassa on jo pitkään puhuttu siitä, että maa tarvitsee tänne muuttavia ihmisiä. Maahanmuuttajia pitäisi houkutella maahan monen tutkijankin mielestä yhtä innokkaasti kuin ulkomaalaisia investointeja.

Jos maahan halutaan lisää ulkomailta tulevaa väestöä ja työvoimaa, niin naisia ei saisi unohtaa, sillä monesti naisten ja lasten kotiutuminen uuteen maahan on ratkaisevaa perheen uudessa kulttuurillisessa kodissa viihtymiselle.

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, A. 1993. Kun kulttuurit kohtaavat – matkaopas maahanmuuttajien kohtaamiseen ja kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Sairaanhoitajien koulutussäätiö.

Haarakangas, T., Ollus, N. & Toikka, S. 2000. Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttaja naiset – haaste turvakotipalveluille Suomessa. Tasa-arvojulkaisuja 2000:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino

Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10 osin uudistettu pai nos. Helsinki: Kirjayhtymä

Janinskaja-Lahti, I. & Liebkind, K. 1997. Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla. Sosiaalipsykologinen näkökulma. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1997:9. Helsinki: Paintmedia.

Kanervo, S. & Saarinen, T. 2004. Kulttuurit keskuudessamme. Turun kulttuurikeskus, kansainvälinen kohtauspaikka.

Kotoutumislaki 1999/493. Annettu Helsingissä 21.5.1999.

Liebkind, K. 1994. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind, K. (toim). Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. 1996. Ennakkoluulot ja niiden uhrit. Teoksessa Dahlgren, T., Kortteinen, J., Lång, K.J., Pentikäinen, M. ja Scheinin, M. (toimittaneet). 1996. Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Liebkind, K., Mannila, S., Janinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E. & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen ja suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Helsinki: Gaudeamus.

Maahanmuuttajanaiset Suomessa. 1997. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta. Maahanmuuttajanaisten asemaa Suomessa selvittäneen työryhmän muistio. Työministeriä. Työhallinnon julkaisu 178. Helsinki: Hakapaino.

Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Elinolot 2003:1. Helsinki: Tilastokeskus.

Metsänen, R. 1996. Pakolasten vastuullisuuden selitysmallit. Lisensiaattityö Tampereen yliopiston psykologian laitokselta.

Murto, L. 2006. Pakolaissopimuksen soveltaminen turvapaikanhakijoihin eri viranomaisissa ja Suomen turvapaikkamenettelyä. [Verkkojulkaisu]. Pakolaisneuvonta. [Viitattu 10.5.2007]. Saatavissa: http://www.pakolaisneuvonta.fi

Pakolaisneuvonta ry. 10 väitettä & faktaa turvapaikkahakijoista ja pakolaisista. [Verkkodokumentti]. Pakolaisneuvonta ry. Saatavissa: http://www.pakolaisneuvonta.fi/files/10_vaitetta_faktaa.pdf

Pentikäinen, J. 1997. Suomi kulttuurialueena. Teoksessa Pentikäinen, J. & Hiltunen, M. (toimittaneet). Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 72. Helsinki: Yliopistopaino.

Puusaari, H. 1997. Kulttuurinmuutos koettelee maahanmuuttajaa: Psykososiaalinen kohtaaminen. Teoksessa Pitkänen, P.(toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita.

Salminen, O. 1997. Entisestä Jugoslaviasta tulleiden pakolaisten kotoutuminen tulleiden kotoutuminen: ”Täällä on kaikki hyvin, mutta…”. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1997:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Stefanovic, V & Summa, T. 1995. Jugoslaviasta Suomeen – Entisen Jugoslavian alueen pakolaiset suomessa. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Skutnabb-Kangas, T. 1988. Vähemmistö, kieli ja rasismi. Helsinki: Gaudeamus.

Suomen pakolaisapu ry. Pakolaiset Suomessa. Pakolaisinfo. [Verkkojulkaisu]. Suomen pakolaisapu ry. [Viitattu 10.5.2007]. Saatavissa: http://www.pakolaisapu.fi

Väestörekisterikeskus. 2006. Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset 31.12.2006. [Verkkojulkaisu]. Ulkomaalaisvirasto. [Viitattu 10.5.2007]. Saatavissa: http://www.uvi.fi

Wikipedia. 2007a. Jugoslavia. [Online]. [Viitattu 10.5.2007]. Saatavissa: http://www.wikipedia.fi

Wikipedia. 2007b. Kulttuuri. [Online]. [Viitattu 10.5.2007]. Saatavissa: http://www.wikipedia.fi

LIITE 1

ENTISEN JUGOSLAVIAN ALUEEN KARTTA (Wikipedia 2007a)

LIITE 2

HAASTATTELUTEEMAT JA – KYSYMYKSET

ARKI

Taustatiedot:
Haastateltavan ikä:
Koulutus/ammatti:
Mistä päin Jugoslaviaa tulee:
Kaupungista vai maaseudulta:
Perheenjäsenet, iät:
Suomeen tulo vuosi:

Kieli:
Miten hyvin osaatte suomen kieltä?
Miten hyvin teidän perheessä puhutaan suomen kieltä?
Millä kielellä perhe kommunikoi keskenään?
Missä tilanteessa käytät suomea?
Missä tilanteissa käytät äidinkieltäsi?
Miten hyvin tulet ymmärretyksi suomen kielellä?
Osaavatko lapset puhua suomea?
Osaavatko lapset puhua äidinkieltään?
Opettavatko lapset vanhemmillensa äidinkieltä?
Opetatteko lapsille omaa äidinkieltä? Miksi?
Toimivatko lapset tulkkeina? Millaisissa tilanteissa?

Kasvatus:
Kuka laittaa lapset kouluun ja hakee sieltä?
Kuka käyttää lääkärissä?
Auttavatko ystävät ja sukulaiset kasvattamisessa?
Antaako koulu tai päiväkoti kasvatusneuvoja?
Miltä teille annetut neuvot tuntuu?
Oliko teidän kotimaassanne samalla tavalla koulun puuttumisen ja sukulaisten auttamisen kanssa?
Millaiseksi haluatte kasvattaa lapsenne?
Mitkä ovat kasvatuksen perusarvot?
Kenen mielipidettä arvostetaan lasten hoidossa?
Kenellä perheen lisäksi on ollut vaikutusta lasten kasvuun?

Kotityöt:
Kuka hoitaa keittiöaskareet?
Kuka siivoaa, nyt ja ennen?
Kuka hoitaa ruoka-ostokset, nyt ja ennen?

Kuka vie roskat?
Mitä kotitöitä on isällä? Ja lapsilla? Onko ne kenties muuttuneet?
Kuka hoitaa vaatteiden pesemisen?

Ruokailut:
Minkälaisia aterioita perheessänne syödään?
Ketä aterioille osallistuu?
Tarjotaanko yleensä vieraille/ystäville? Ennen ja nyt?

Rytmit:
Millainen teidän päivänne on? Monelta ylös ja nukkumaan?
Mitä asioita päivän aikana tapahtuu?
Juhlitaanko oman kulttuurin mukaisesti vai juhlitaanko suomen aikataulun mukaisesti?
Mitä juhlia vietetään?
Onko juhlintatapa muuttunut?

ARVOT:
Mikä on ollut perheelle vaikeaa?
Mikä taas ollut hyvä asia suomeen tullessa?
Mitä te haluatte säilyttää omasta kulttuurista?
Missä asioissa toimitte suomalaiseen tapaan?
Miten uskonto vaikuttaa elämässä? Mikä uskonto?
Onko suhde uskontoon muuttunut? Enemmän vai vähemmän?

SOSIAALISET VERKOSTOT:
Kuinka paljon teillä on ystäviä?
Onko perhe tekemisessä muiden perheiden kanssa?
Onko ystävyys muuttunut? Mitkä asiat ystävistä on muuttuneita?
Mistä kulttuureista ystävät ovat?
Millä tavalla ystävyyssuhteita pidetään yllä? Pidetäänkö yhteyttä kotimaahan jääneisiin ystäviin ja sukulaisiin?
Onko ystävien tapaaminen muuttunut kotimaasta?
Milloin ystäviä tavataan? Kuinka usein?
Vaikuttaako teidän ikä ja se että olette nainen (tai etnisyys) siihen, millaisia ystäviä teillä täällä suomessa on?
Missä paikoissa te saatte ystäviä? Mistä olette löytäneet ystäviä?
Miltä tuntuu, jos joku vieras tarjoutuu auttamaan? Kenen tarjouksen voi hyväksyä?
Ovatko suomalaiset tarjonneet teille apua? Oliko kotimaassaan eri tavalla?